

Om maktelit, redskapsdiskussioner och demokrati

TEXT: PETER BACKA

Skall man kunna påverka måste detta ske i början av en process, när man ännu håller på med att definiera problemet, och inte har några klara lösningsförslag. Det är då man skall ordna medborgarpaneler och diskussionskvällar. I ett senare skede är det svårare att åstadkomma förändringar.

De rådgivande folkomröstningar som makteliten brukar tillåta kommer alltid i ett skede när det redan är för sent att byta kurs. Man låter påskina att redskapen är demokratiska men underlåter sig att erkänna att slutresultaten ändå är odemokratiska.

Jag har två enkla påståenden. 1) Demokrati är inte det samma som de redskap vi använder för att uppnå demokrati. 2) Demokratiska beslut är alltid en del av en lång process.

Första påståendet

I diskussionen om demokrati får man höra många påståenden om vad demokrati är. Det är rösträtt, det är parlamentarism, det är fri press, det är tillgång till information och så vidare. De flesta som yttrar sig har en poäng i det de säger, men man måste sätta in påståendena i ett sammanhang.

Regeringen säger att genom större kommuner så blir ansvarsförhållandena klarare, väljarna röstar direkt på de som ansvarar för till exempel hälsovården, i stället för att indirekt valda kommunalförbund beslutar. Demokratin ökar. Motståndarna till kommunreformen säger att besluten flyttas längre från människorna, det vill säga att demokratin minskar. Båda har naturligtvis rätt.

Men det man diskuterar är hur den representativa kommunala demokratin skall fungera bättre, och man ser på saken ur olika perspektiv. Litet allmänare uttryckt så kan man säga att de diskuterar ett av demokratins redskap. På liknande sätt kan man debattera om folkomröstningar, till exempel.

I den här "redskapsdiskussionen", som för all del är viktig, tappar man lätt bort slutmålet. Borde man inte först försöka få en klar uppfattning om vad demokrati är, det vill säga vad man vill åstadkomma och sedan se på redskapen som mer eller mindre effektiva sätt att åstadkomma det?

Jag skulle föreslå att demokrati är att de människor som berörs (eller en majoritet av dem) skall få de beslut de vill ha (jag vill alltså förkasta alla "redskapsdefinitioner" som säger tex att demokrati är fri och lika rösträtt). Jag skulle tro att diskussionen kring demokrati skulle bli bättre – inte nödvändigtvis lättare – om man följde en dylik tågordning.

Ett tydligt exempel är när en by vill byta kommun. Fast 80 procent av byborna, de som i första hand berörs, har tagit ställning – kör kommuner ofta och finansministeriet regelmässigt över den lokala opinionen. Typiska fall är byn Österby i gamla Oravais som alltid splittrats av en kommungräns, de vill nu som helhet till Nykarleby, men gamla "Oravaishalvan" tvingas ändå ihop med Vörå. Alltså förblir byn splittrad, tillhörande två stora kommuner. Likadant var det med norra Kuorevesi, där majoriteten ville överföras från Jämsä till Mänttä-Vilppula. Beslutfattarna argumenterar genom att säga att redskapen är demokratiska men underlåter att se det självklara, dvs att slutresultatet ändå är odemokratiskt.

Andra påståendet

Ett beslut är alltid en del av en process, det är självklart. Men de självklara följderna av det här

enkla påståendet blundar man också ofta för. Man beaktar inte i vilket skede processen är när man väljer redskap för demokratiskt inflytande.

I början av en process, när man ännu håller på med att definiera problemet, och inte har några klara lösningsförslag, är det lätt att påverka. I detta skede bör hörande komma in, det är då man skall ordna medborgarpaneler, diskussionskvällar och så vidare. För varje steg i processen knyts nämligen allt flera aktörer upp. Tjänstemän, förtroendevalda, partier, intresseorganisationer etc, kommer överens om hur man vill ha det. Utredningar görs och förhandlingar förs. Efter hand blir det allt svårare att åstadkomma förändringar.

"Kommunsammanslagningar är ibland goda illustrationer. Genom en lång process har makteliten bestämt sig för hur den vill ha det. Inför det avgörande beslutet görs då en rådgivande folkomröstning. Och om folk röstar "fel" så gör man ändå "rätt", det vill säga struntar i omröstningsresultatet."

Detta betyder att det inför ett stort beslut inte är stor vits att ordna med höranden, eller rådgivande folkomröstningar. Då är det redan för sent.

I det skedet är bindande folkomröstningar det enda rätta. Men det vill makteliten inte ha, det syns bland annat i grundlagsreformen. Och finns det makteliter i kommuner, regionalt och nationellt? Självfallet! Men det talar man ogärna om. Hellre talar man om alla fina höranderedskap som finns och hur fina vallagar vi har.

Professor Fabrizio Barca har gjort en stor rapport till EU (DG regio). Den handlar inte om demokrati utan om att utveckla resursanvändning och motverka social exkludering. Han säger att lokala makteliter ofta hindrar åtgärder som skulle vara hela platsen eller regionen till fromma – eftersom åtgärderna inte gynnar makteliten.

Kommunsammanslagningar är ibland goda illustrationer. Genom en lång process har makteliten bestämt sig för hur den vill ha det. Inför det avgörande beslutet görs då en rådgivande folkomröstning. Och om folk röstar "fel" så gör man ändå "rätt", det vill säga struntar i omröstningsresultatet.

Rådgivande folkomröstningar är också problematiska ur en annan synvinkel. Pondera att någon är invald från en by där man är enig om en viss lösning, tex i en kommunsammanslagningsfråga

Om nu majoriteten i en rådgivande folkomröstning i kommunen vill en annan sak, hur skall då den stackars förtroendevalda rösta? Skall han/hon rösta efter egen och väljarnas åsikt eller för det som majoriteten i hela kommunen anser?

Om folkomröstningen skulle vara bindande så skulle det problemet försvinna. Med rådgivande folkomröstning blir det fel hur man än vänder sig eftersom de förtroendevalda fortfarande sitter med den slutgiltiga makten och ansvaret. ♦

Artikelförfattaren

Peter Backa är landsbygdsutvecklare vid Svenska studiecentralen

Adress: Rådhusgatan 21 C, 65100 Vasa

Tfn: 040 5950444

e-post: peter.backa@studiecentralen.fi

